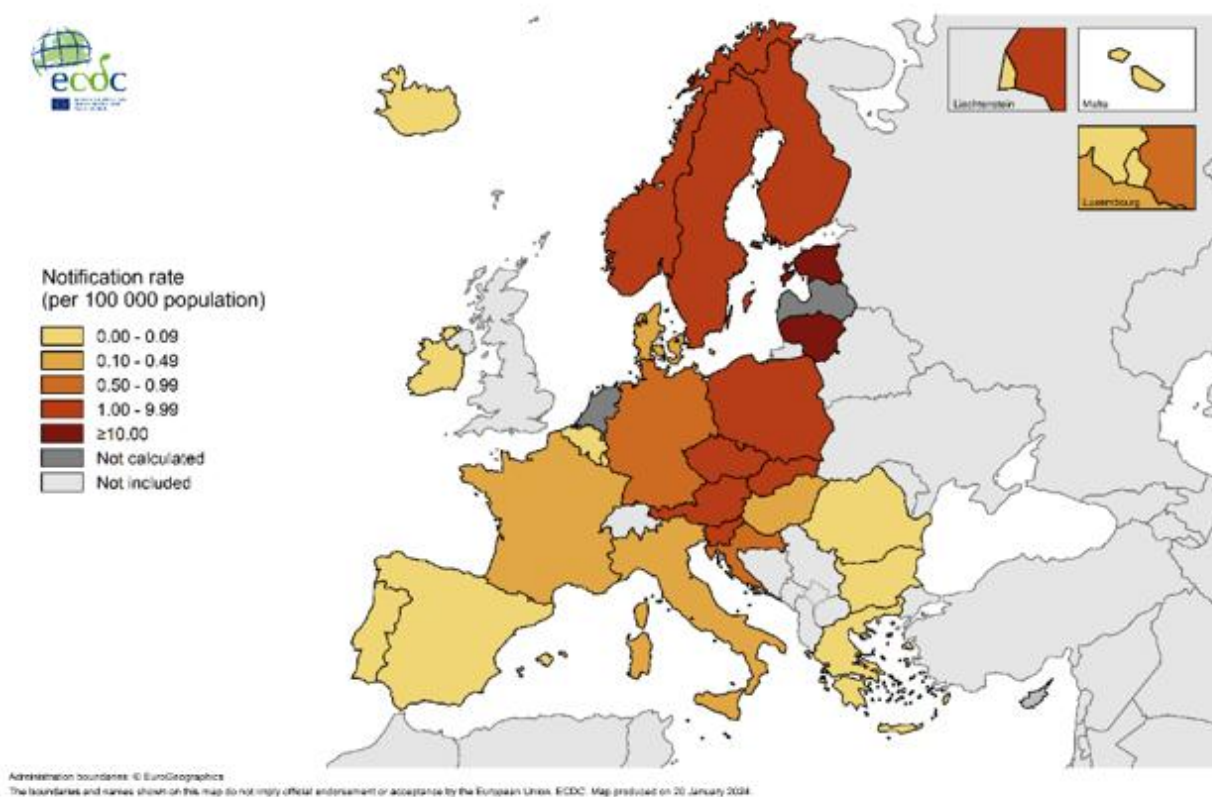

SERGAMUMO ERKIŲ PLATINAMOMIS LIGOMIS 2024 M. APŽVALGA

1. Įvadas. Sergamumo dinamika

Erkinis encefalitas (EE) ir Laimo liga (LL) – labiausiai Europoje paplitusios erkių platinamos ligos Europoje. Europoje sergamumas LL ir EE ypač išaugo per pastaruosius du dešimtmečius. Europoje didžiausias sergamumo EE rodiklis registruojamas Baltijos šalyse, Slovėnijoje ir Čekijos Respublikoje (1 pav.).

1 pav. Patvirtinti erkinio encefalito atvejai 100 000 gyv. pagal šalis, ES / EEE, 2022 m.

Šias ligas platina *Ixodes* genties erkės. Centrinėje Europoje pagrindinis platintojas – *Ixodes ricinus* erkė. Didžiąją savo gyvenimo dalį erkės praleidžia gamtinėje aplinkoje, todėl klimato pokyčiai veikia jų paplitimą ir gausą, taip pat ir sergamumą jų platinamomis ligomis. Neparazitavimo stadijoje erkėms būtina ne mažesnė kaip 80 proc. mikroklimato santykinė drėgmė, kad jos neišdžiūtų ir nežūtų. Jų buveinės yra ten, kur gera augmenijos danga, vidutinis-didelis kritulių kiekis ir dirvožemio paviršius išlieka drėgnas net sausuoju metų laiku. Pokyčiai, kylantys dėl klimato kaitos, gali išplėsti arba sutrumpinti alkanų erkių aktyvumo periodą, padidinti arba sumažinti erkių gausą ir išplitimą, turėti įtakos erkių vystymosi tempui ir taip pakeisti erkių sezoninio aktyvumo modelį.

Erkinis encefalitas – arbovirusinė, klasikinė gamtinė židininė infekcija. Erkei siurbiant kraują, virusas patenka į žmogaus organizmą. Galimas ir alimentarinis žmonių užsikrėtimo kelias – per nepasterizuotą erkinio encefalito virusu infekuotą ožkų ar karvių pieną. Erkinio encefalito arealas sutampa su *Ixodes ricinus* ir *I. persulcatus* erkių išplitimo arealu.

Viena sergamumo erkiniu encefalitu priežasčių – pastovūs šios infekcijos gamtiniai židiniai. Pastaruoju metu vis dažniau žmonės šia liga užsikrečia miestų teritorijose: parkuose, priemiesčių miškuose, kolektyvinių sodų prieigose.

Viruso gyvenimo ciklas susijęs su erkės – ilgalaikio jo rezervuaro ir platintojo – gyvenimo schema. Vertikalus (transovarinis ir transfazinis) viruso perdavimo kelias išlieka nenutrūkstamas dėl ilgo ir sudėtingo erkės vystymosi ciklo. Horizontalus perdavimo kelias (per erkių maitintojus) priklauso nuo būtinos šeiminių kaitos įvairiomis vystymosi fazėmis bei erkės gebėjimo kiekvienoje jų stadijoje susirasti šiltakraujį maitinimosi šaltinį.

Mirštamumas nuo EE siekia 0,5–4 proc. Maždaug trečdalis žmonių, persirgusių EE, nevisiškai pasveiksta, t. y. turi liekamųjų ligos reiškinių. Dažniausi liekamieji reiškiniai: dėmesio koncentracijos ir miego sutrikimai, nuolatiniai galvos skausmai, padidėjęs jautrumas, elgesio pokyčiai. Rečiau – parėzės (paralyžius).

2. Sergamumas erkiniu encefalitu Lietuvoje 2024 m.

2024 m. Lietuvoje buvo užregistruoti 807 susirgimai EE, o sergamumo rodiklis siekė 27,9 atvejo 100 tūkst. gyventojų. Palyginus su 2023 m., rodiklis padidėjo 34,1 proc. (1 lentelė).

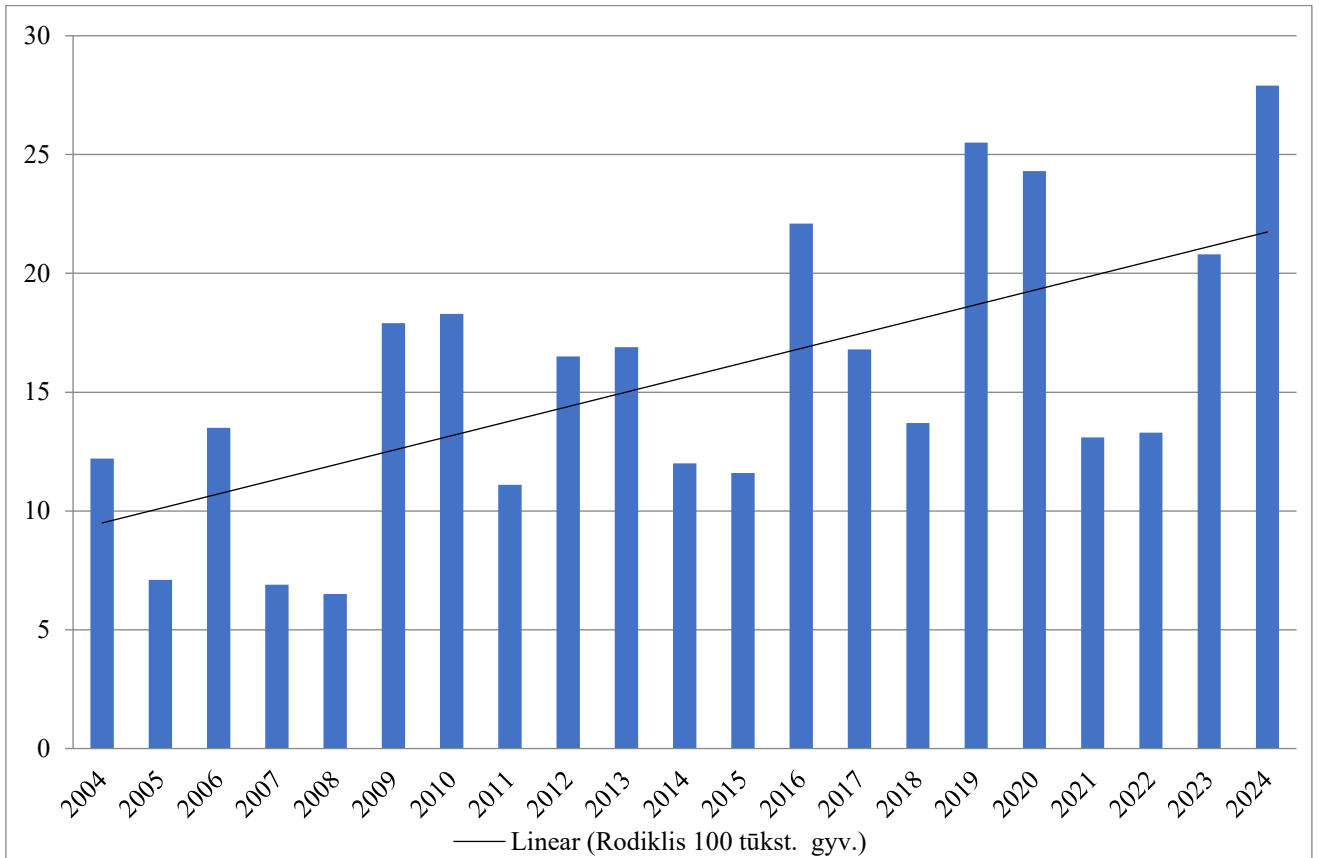
1 lentelė. Sergamumas EE Lietuvoje 2023–2024 m. pagal gyvenamąją vietovę

	Susirgimų skaičius		Rodiklis 100 tūkst. gyv.		Palyginimas
	2023 m.	2024 m.	2023 m.	2024 m.	proc.
Lietuvoje	597	807	20,8	27,9	34.1 proc.
Miesto gyventojai	316	467	16,1	23.6	46.6 proc.
Kaimo gyventojai	281	340	31,1	37.4	20.3 proc.

2.1. Sergamumo dinamika

Lietuva yra endeminė EE šalis. Privaloma šios ligos registracija šalyje pradėta 1968 m. Nuo 1993 m. EE tapo ypač aktualia visuomenės sveikatos problema Lietuvoje. Didžiausias sergamumas EE registruotas 2003 m.: 763 susirgimai (sergamumo rodiklis – 21,95 atvejo 100 tūkst. gyv.), 2016 m.: 633 susirgimai (sergamumo rodiklis – 22,1 atvejo 100 tūkst. gyv.), 2019 m. (sergamumo rodiklis – 25,5 atvejo 100 tūkst. gyv.) ir 2024 m. (sergamumo rodiklis – 27,9 atvejo 100 tūkst. gyv.). Manoma, kad daugiau nei prieš 20 m. prasidėjęs sergamumo EE pakilimas daugiausiai susijęs su erkių gausos padidėjimu ir jų arealo išplitimu, besikeičiančiomis klimato sąlygomis, geresne EE diagnostika, didesniu specialistų dėmesiu šiai ligai. Sergamumo EE rodiklis 100 tūkst. gyventojų Lietuvoje kasmet kinta (2 pav.).

2 pav. Sergamumas EE 2004–2024 m.

2.2. Sergamumo sezoniškumas

Sergamumui būdingas ryškus sezoniškumas, susijęs su erkių aktyvumu ir dažnesniu gyventojų buvimu gamtoje, lankymusi miškingose vietovėse.

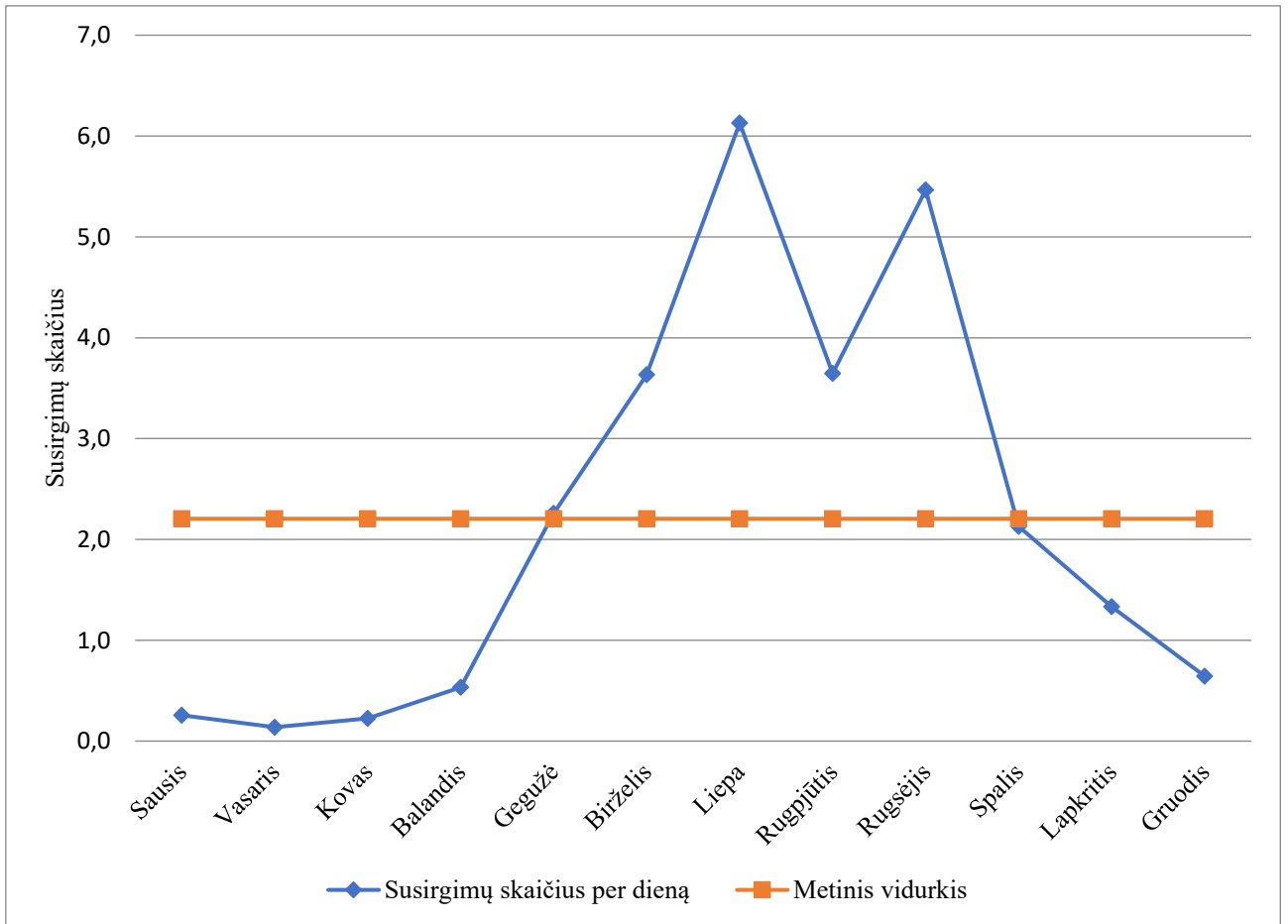
Pirmasis susirgimas EE 2024 m. užregistruotas sausio mėnesį. Daugiausia EE atvejų užregistruota liepos mėnesį (6,1 susirgimo per dieną). Sezoninis sergamumo pakilimas registruotas liepos–spalio mėnesiais (2 lentelė, 3 pav.). Sezoniškumo koeficientas (sezoninio pakilimo mėnesiais užregistruotas susirgimų skaičius, išreikštas procentais) – 88,2 proc. Sezoninio pakilimo mėnesiais buvo užregistruota 7,5 karto daugiau susirgimų nei per likusius mėnesius).

2 lentelė. Sergamumo EE pasiskirstymas pagal mėnesius Lietuvoje 2024 m.

Mėnuo	Susirgimų skaičius (n)	Sergamumo rodiklis 100 tūkst. gyv.	Visų susirgimų procentinė dalis	Susirgimų skaičius per dieną
Sausis	8	0.3	1.0	0.3
Vasaris	4	0.1	0.5	0.1
Kovas	7	0.2	0.9	0.2
Balandis	16	0.6	2.0	0.5
Gegužė	70	2.4	8.7	2.3
Birželis	109	3.8	13.5	3.6
Liepa	190	6.6	23.5	6.1
Rugpjūtis	113	3.9	14.0	3.6

Rugsėjis	164	5.7	20.3	5.5
Spalis	66	2.3	8.2	2.1
Lapkritis	40	1.4	5.0	1.3
Gruodis	20	0.7	2.5	0.6
Iš viso:	807	27.9	100.0	2.2

3 pav. Sergamumas EE pagal mėnesius (vidutinis atvejų skaičius per dieną) 2024 m.

2.3. Geografinis sergamumo pasiskirstymas

Pagrindiniai EE ligos platintojai – *Ixodes ricinus* – paplitę visoje Lietuvos teritorijoje. EE virusų aptikta erkėse, surinktose įvairiose šalies vietovėse. Tačiau geografinis sergamumo EE pasiskirstymas yra nevienodas (3 lentelė, 4 pav.).

3 lentelė. Sergamumas EE Lietuvoje pagal apskritis 2024 m.

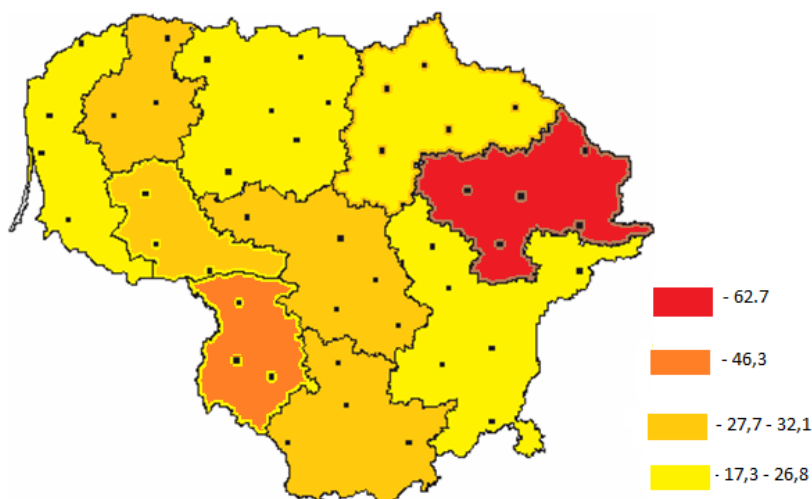
Apskritis	Susirgimų skaičius (n)	Rodiklis 100 tūkst. gyv.	Visų susirgimų procentinė dalis
Utenos	78	62.7	9.7 proc.
Vilniaus	234	26.8	29.0 proc.
Kauno	166	28.3	20.6 proc.

Klaipėdos	59	17.3	7.3 proc.
Šiaulių	48	18.0	5.9 proc.
Panevėžio	55	26.4	6.8 proc.
Marijampolės	62	46.3	7.7 proc.
Alytaus	37	27.7	4.6 proc.
Telšių	39	29.9	4.8 proc.
Tauragės	29	32.1	3.6 proc.
Iš viso:	807	27.9	100.0 proc.

Didžiausi EE sergamumo rodikliai registruoti Utenos, Marijampolės, Telšių, Tauragės ir Kauno apskrityse. Jie yra didesni nei bendras Lietuvos sergamumo rodiklis. Šiose apskrityse 2024 m. užregistruotų atvejų skaičius sudaro 46,3 proc. visų susirgimų EE Lietuvoje. Likusiose apskrityse – mažesni rodikliai.

Didžiausias susirgimų skaičius – Vilniaus, Kauno, Utenos ir Marijampolės apskrityse. Šiose apskrityse 2024 m. užregistruotų atvejų skaičius sudarė 66,9 proc. visų susirgimų EE Lietuvoje.

4 pav. Sergamumas EE apskrityse 2024 m.

2.4. Sergamumas pagal amžiaus grupes

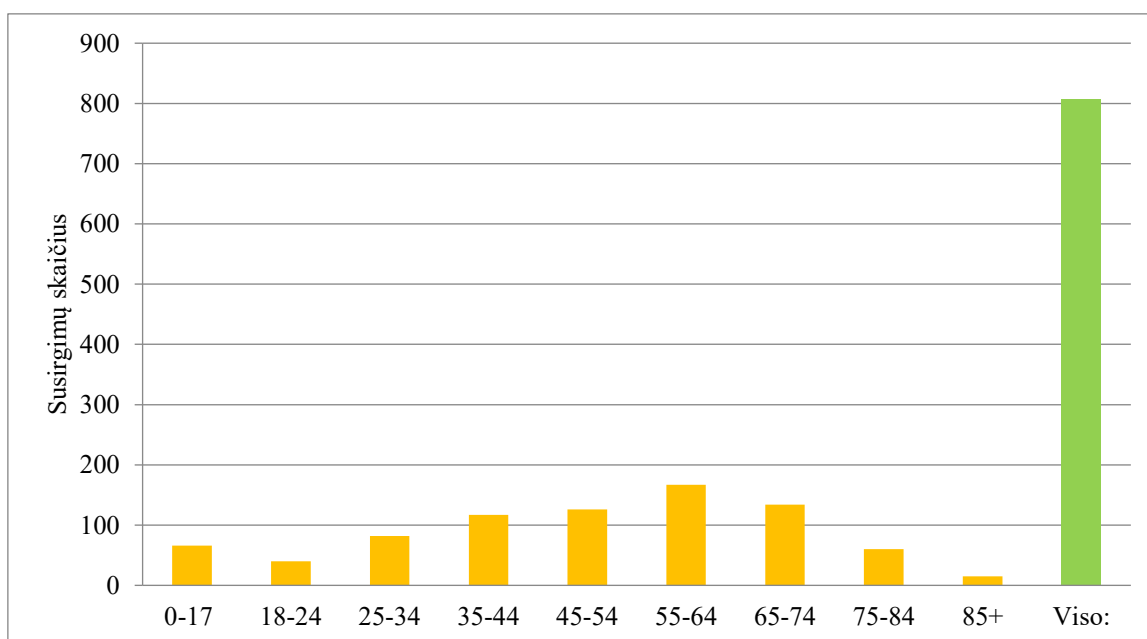
EE dažniau serga suaugę žmonės. Didžiausias sergamumas užregistruotas 65–74 metų amžiaus grupėje (41,1 atvejo 100 tūkst. gyv.). Panašus sergamumo rodiklis ir 55–64 ir 45–54 metų amžiaus grupėje – 39,4 ir 31,8 atitinkamai (4 lentelė, 5 pav.). Vyresnio amžiaus asmenys paprastai serga sunkiau ir jiems dažniau pasireiškia liekamųjų šios ligos reiškinių.

4 lentelė. Sergamumas EE pagal gyventojų amžiaus grupes Lietuvoje 2024 m.

Amžiaus grupė	Susirgimų skaičius (n)	Rodiklis 100 tūkst. gyv.	Visų susirgimų procentinė dalis
0-3 m.	6	6.7	0.7
4-6 m.	12	14.6	1.5
7-9 m.	8	8.8	1.0

10-14 m.	25	16.7	3.1
15-17 m.	15	17.3	1.9
0 - 17	66	13.2	100.0
18-24 m.	40	21.0	5.0
25-34 m.	82	22.6	10.2
35-44 m.	117	27.9	14.5
45-54 m.	126	31.8	15.6
55-64 m.	167	39.4	20.7
65-74 m.	134	41.1	16.6
75-84 m.	60	31.3	7.4
85+	15	19.4	1.9
Iš viso:	807	27.9	100.0

5 pav. Sergamumas EE pagal amžiaus grupes Lietuvoje 2024 m.

2.5 Sergamumas pagal užsiėmimą

Kaip ir kiekvienais metais, didelę visų susirgusiųjų EE dalį (24,1 proc.) 2024 m. sudarė pensininkai ir bedarbiai. Šias gyventojų grupes būtų galima priskirti atskirai rizikos grupei, kadangi jose kiekvienais metais nustatoma didelė visų susirgimų dalis. Pensininkai ir bedarbiai, tikėtina, dažniau lankosi miškuose ar miškingose vietovėse, renka miško gėrybes ar poilsiauja.

Kasmet moksleiviai ir studentai sudaro apie 10 proc. visų susirgusiųjų EE. 2024 m. jie sudarė 6,2 proc. Kitose gyventojų grupėse daugiau susirgimų registruota tarp darbininkų. 2024 m. ši grupė sudarė 12,4 proc. 1,7 proc. sirgusių EE buvo ikimokyklinio amžiaus vaikai (5 lentelė).

5 lentelė. Gyventojų sergamumas EE pagal užsiėmimą 2024 m.

Gyventojų grupė	Susirgimų skaičius (n)	Visų susirgimų procentinė dalis
Kiti	402	49.8

Pensininkai	174	21.6
Darbininkai	100	12.4
Moksleiviai	46	5.7
Tarnautojai	44	5.5
Bedarbiai	20	2.5
Ikimokyklinukai	14	1.7
Studentai	4	0.5
Neįgalūs	3	0.4
Iš viso:	807	100.0

2.6. Sergamumas pagal gyvenamąją vietą

2024 m. kaimo gyventojai 1,6 karto dažniau sirgo EE nei miesto gyventojai (6 lentelė).

6 lentelė. Sergamumas EE Lietuvoje pagal gyvenamąją vietą 2024 m.

Gyventojai	Susirgimų skaičius (n)	Rodiklis 100 tūkst. gyv.	Visų susirgimų procentinė dalis
Miesto	467	23.6	57.9
Kaimo	340	37.4	42.1
Iš viso:	807	27.9	100.0

Tai būtų galima paaiškinti dažnesniu kaimo gyventojų lankymusi ir darbu miškuose. Daugelis kaimų ar sodybų yra įsikūrusios šalia miškų ar miškingų vietovių, todėl kaimo gyventojai turi dažnesnę sąlytį su erkėmis, mažiau saugosi jų įsisiurbimo, maistui dažnai vartoja savo ūkiuose auginamų gyvulių termiškai neapdorotą pieną.

2.7 Profilaktika

2024 m. nuo EE iš viso paskiepyti 403848 asmenys: 315892 suaugusieji ir 87956 vaikai. Nuo 2024 m. rugsėjo mėn. pradėti skiepyti valstybės biudžeto lėšomis 50–55 m. amžiaus grupės asmenys.

7 lentelė. Paskiepytų valstybės biudžeto lėšomis asmenų skaičius Lietuvoje 2024 m.

I doze	13863
II doze	11411
III doze	1310
Palaiikomąja doze	1900

Iš viso 28484 asmenys.

3. Tuliaremijos epidemiologinė situacija Lietuvoje 2024 m.

2010–2021 m. Lietuvoje buvo registruojami pavieniai tuliaremijos atvejai (iš viso užregistruotas 41 atvejis), tačiau 2022 m. užfiksuotas didesnis nei įprastai susirgimų tuliaremija

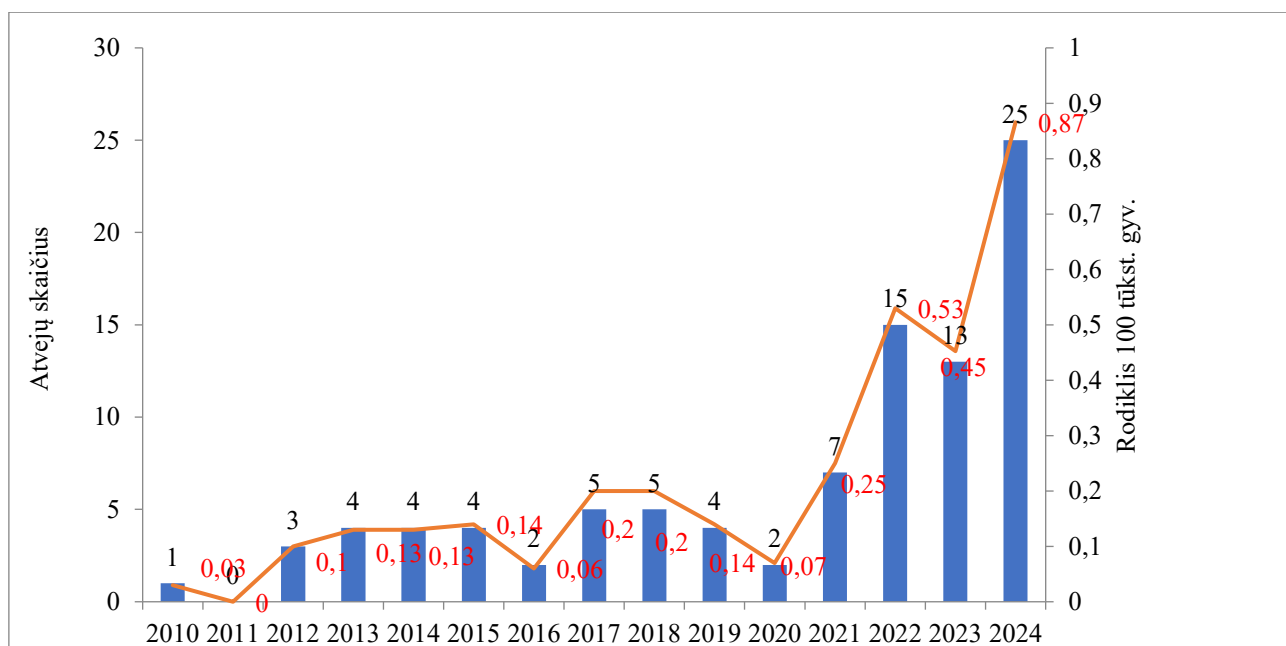
skaičius – 15 atvejų (sergamumo rodiklis – 0,53 atvejo 100 tūkst. gyv.), 2024 m. – 25 atvejai (sergamumo rodiklis – 0,87 atvejo 100 tūkst. gyv.) (1 pav.), iš jų 14 moterų (0,92 atvejo 100 tūkst. gyv.) ir 11 vyrų (0,8. 100 tūkst. gyv.), 22 susirgusieji priklausė 25–64 m. amžiaus grupei, o 3 – daugiau nei 65 m. amžiaus grupei.

Susirgimai tuliaremija registruoti 4 regionuose (1 lentelė).

Ligos sukėlėjas, *F. tularensis*, į žmogaus organizmą gali patekti per odą (net per nepakenktą) ar gleivines (ypač akių) tiesioginio sąlyčio su užsikrėtusiais gyvūnais metu, lupant sergančio gyvulio kailį, tvarkant skerdienu, surenkant nugaišusius graužikus, besimaudant infekuotame vandenyje ir kt. Užsikrėsti galima per graužikų infekuotus maisto produktus, įkvėpus infekuotų dulkių ar vandens, užkrėstų graužikų išskyromis, aerozolio. Dažnai užsikrečiama įgėlus infekuotiems nariuotakojams (uodams, erkėms, blusoms ir kt.). 2024 m., tikėtina, kad po erkės įsisiurbimo susirgo 9 asmenys (2 lentelė).

Siekiant išvengti tuliaremijs, būtina tinkamai prižiūrėti aplinką (nupjauti žolę, pašalinti augalines atliekas), naikinti graužikus ir nariuotakojus (deratizacija, dezinfekcija), naudoti repelentus nariuotakojams atbaidyti, dirbant žemės ūkio darbus, ypač pastebėjus kritusių graužikų, reikia naudotis asmeninėmis apsauginėmis priemonėmis ir laikytis asmens higienos reikalavimų, lupant sumedžiotų gyvūnų (ypač kiškių) kailius ir doruojant skerdienu, mūvėti gumines pirštines ir kt.

1 pav. Sergamumo tuliaremija 2010–2024 m. dinamika

1 lentelė. Sergamumas tuliaremija Lietuvoje pagal regionus 2024 m.

Regionai	Susirgimų skaičius (n)	Rodiklis 100 tūkst. gyv.
Vilniaus	12	1.38
Kauno	10	1.71
Marijampolės	1	0.75
Utenos	2	1.61
Iš viso	25	0.87

2 lentelė. Tikėtini užsikrėtimo tuliaremija būdai 2024 m.

Tikėtinas užsikrėtimo būdas	Atvejų skaičius
Erkės įsisiurbimas	9
Per kitų vabzdžių įgėlimus	10
Sąlytis su gyvūnais	1
Nežinoma	5
Iš viso	25

4. Išvados

1. Lietuva yra endeminė EE, registruojamas sergamumo šia liga rodiklis – didžiausias Europoje.
2. 2024 m. sergamumo EE rodiklis buvo 27,9 atvejo 100 tūkst. gyventojų, t. y. 34,1 proc. didesnis nei 2023 m. (20,8 atvejo 100 tūkst. gyventojų).
3. Didžiausias sergamumas pagal amžiaus grupes 2024 m. užregistruotas 65–74 metų amžiaus grupėje (41,1 atvejo 100 tūkst. gyventojų).
4. Kaip ir kasmet, 2024 m. didelę visų susirgusiųjų EE dalį (24,1 proc.) sudarė pensininkai ir bedarbiai.
5. Kaimo gyventojai 2024 m. EE sirgo 1,6 karto dažniau nei mieste.
6. Sezoninis sergamumo pakilimas registruotas birželio–spalio mėnesiais. Sezoniškumo koeficientas – 88,2.
7. Didžiausi EE sergamumo rodikliai 2024 m. užregistruoti Utenos, Marijampolės, Telšių, Tauragės ir Kauno apskrityse. Nuo 2021 m. matomas padidėjęs sergamumas tuliaremija. Didžiausias sergamumo tuliaremija rodiklis užregistruotas 2022 m. – 0,53 atv./100 tūkst. gyventojų (15 atvejų), 2023 m. – 0,45 atv./100 tūkst. gyventojų (13 atvejų), o 2024 m. – 0,87 atv./100 tūkst. gyventojų (25 atvejai).